

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата філологічних наук, доцента
кафедри іноземних мов
Одеської державної академії будівництва та архітектури
Сивокінь Ганни Володимирівни
про дисертацію Піскунова Олександра Вікторовича
«Лінгвістична реконструкція в українському і російському
мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст.», висунуту
на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі
спеціальності 10.02.15 – загальне мовознавство

Праця О. В. Піскунова – ґрунтовне, самостійне, завершене дослідження. Дисертаційну роботу присвячено висвітленню питання про лінгвістичну реконструкцію (на матеріалі історичної фонетики східнослов'янських мов) у студіях представників українського та російського мовознавства XIX ст.–30-х рр. XX ст. У дисертації йдеться про розробку теорії реконструкції та практику системного відтворення прамов. Ці обставини й зумовлюють актуальність проведеного дослідження. Вона пов'язана з посиленням інтересу мовознавців до вивчення на широкому фактичному матеріалі особливостей лінгвістичної реконструкції. Усе це зумовило: 1) методологічне осмислення лінгвістичної реконструкції як базисної процедури операційного компонента порівняльно-історичного методу; 2) висвітлення особливостей лінгвістичної реконструкції на певному зрізі розвитку мовознавства (XIX ст. – 30-і рр. XX ст.) з урахуванням наступності та еволюції поглядів компаративістів.

Поза всяким сумнівом, тема дисертації О. В. Піскунова є цікавою для сучасної наукової думки. Теоретико-методологічне підґрунтя дослідження відповідає сучасним вимогам. Дисертант дослідив праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, у яких висвітлені різні аспекти теорії реконструкції. Дисертація відзначається логічністю викладу, чіткістю аргументації.

У вступі анонсовано необхідність дослідження проблеми реконструкції прамов, твердження про ретроспективний і проспективний

характер реконструкції, про зворотну реконструкцію. Різнобічно проаналізована теза про системність реконструкції та про її субстанційний характер у мовознавстві досліджуваного періоду.

У першому розділі «Лінгвістична реконструкція в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст. Метод і напрями дослідження» здійснено огляд мовознавчої літератури, що виявив нерівномірність дослідження особливостей лінгвістичної реконструкції у працях мовознавців XIX ст. – 30-х рр. XX ст. На нашу думку, доведеною є правомірність застосування актуалістичного методу та розкриття основних напрямів дослідження: 1. Здійснити лінгвістично-історіографічний огляд проблеми лінгвістичної реконструкції в працях українських і російських мовознавців XIX ст. – 30-х рр. XX ст.; 2. Розкрити особливості реконструкції дивергентних і конвергентних процесів в українському і російському мовознавстві зазначеного періоду; 3. Охарактеризувати реконструкцію архетипів і фонетичних законів, встановити роль чинника аналогії; 4. З'ясувати проспективний / ретроспективний характер лінгвістичної реконструкції; 5. Проаналізувати причини мовних змін; 6. Розкрити системний характер реконструкції; 7. Охарактеризувати джерела лінгвістичної реконструкції XIX ст. – 30-х рр. XX ст.; 8. Показати твердження мовознавців, які були новаторськими та значними для подальшого розвитку мовознавства; розкрити можливу обмеженість запропонованих інтерпретацій.

У другому розділі «Лінгвістична реконструкція в українському та російському мовознавстві 20-х – 60-х рр. XIX ст.» дисертант досліджує особливості лінгвістичної реконструкції у працях мовознавців 20-х – 60-х рр. XIX ст. Доведено, що їхній внесок у становлення процедури лінгвістичної реконструкції є дуже значним. Компаративісти 20-х – 60-х рр. тлумачили історію звуків, форм і мови взагалі як дивергентний процес, тобто процес розщеплення, розходження мовних елементів і мов.

Результати цих досліджень у сфері взаємовідношень мов та визначенні послідовності процесів їхнього формування були представлені в шлейхерівській моделі «родовідного дерева». Мовознавці першого періоду підкреслюють необхідність історичного вивчення мов, розкриття законів розвитку мов, їхніх повільних змін. Фонетичні закони трактуються як такі, у яких звукові зміни відбуваються у формі повільної еволюції. Мовознавці цього періоду орієнтувалися на ту або іншу мову як на найбільш архаїчну або мову-еталон. Для компаративістики першого періоду характерним є також намагання шукати причини звукових змін у фонетичному оточенні: пояснення реконструйованих фонетичних законів були зведені до встановлення фонетичних умов, за яких вони відбувалися. Деякі мовознавці визначають прагнення носіїв мови до милозвучності, «евфонії» як причину фонетичних змін. Звертання до таких пояснень відображає тогочасний рівень розвитку мовознавства. Аналіз праць компаративістів першого періоду показує, що вони вбачали в мові системний феномен. Водночас показано, що лінгвістична реконструкція в розвідках мовознавців 20-х – 60-х рр. мала перспективний та меншою мірою – системний характер. Визначено, що здобутки вчених 20-х – 60-х рр. мали своє логічне продовження в лінгвістичних працях учених Харківської, Московської та Казанської шкіл, а також у студіях таких українських мовознавців, представників історичного методу, як Є.К. Тимченко, П.О. Бузук, К. Т. Німчинов, О. Б. Курило, В. М. Ганцов та ін.

У третьому розділі «Лінгвістична реконструкція в українському та російському мовознавстві 70-х рр. XIX ст. – 30-х рр. XX ст.» репрезентовано значущість для порівняльно-історичного мовознавства твердження про необхідність поєднання порівняльних та історичних даних у дослідженні мови (О. О. Потебня, П. Ф. Фортунатов, О. О. Шахматов). Виявлено, що лінгвістична реконструкція архетипів і фонетичних законів

спиралась на трактування історії звуків як дивергентного (Харківська школа) або дивергентно-конвергентного з перевагою дивергенції (Московська школа) процесів з виділенням синхронних зрізів (за колінами «родовідного дерева»), у яких зафіксовано послідовні етапи фонетичної еволюції. Доведено, що російські та українські мовознавці 20-х – 30-х рр. XX ст. моделювали історію східнослов'янських мов в дусі теорії «родовідного дерева» (А. Ю. Кримський), але деякі мовознавці зверталися й до «хвильової» теорії (С. Й. Смаль-Стоцький, П. О. Бузук, К. Т. Німчинов). Дисертант зазначив, що вчені Московської школи, на відміну від молодограматиків, усвідомлювали процеси аналогії як закономірні та не обов'язково протилежні фонетичним законам. З визначенням причинно-наслідкових зв'язків було пов'язане встановлення відносної хронології низки історичних фонетичних законів. Учені Харківської й Московської шкіл зробили суттєвий внесок у теоретичну та практичну розробку питання про причини фонетичних змін. Незважаючи на значну увагу до зовнішніх причин, як пріоритетні було інтерпретовано внутрішні. Вони мають фізіологічний (Харківська школа) або психологічний (Московська, Казанська школи) характер і зумовлені прагненням носіїв мови до зручності вимови (економії зусиль). Важливе значення мала критика вченими Московської школи пояснень фонетичних змін прагненням до милозвучності. Лінгвісти 70-х рр. XIX ст. – 30-х рр. XX ст. шукали причини конкретних звукових змін у фонетичному оточенні: пояснення реконструйованих фонетичних законів було зведено до встановлення фонетичних умов. У разі неможливості фонетичних пояснень учені другого періоду зверталися до чинника аналогії. І це належним чином показано в роботі.

Як видно з дисертації О. В. Піскунов добре знайомий з основною вітчизняною та зарубіжною літературою з досліджуваних у роботі проблем. Дисертація характеризується логічністю дослідження,

послідовністю практичного аналізу, висунуті тези отримують доказове підтвердження. У роботі дисертант вдало використав комплексну методичку дослідження, обробив і узагальнив великий обсяг різноманітного фактологічного матеріалу з історичної фонетики східнослов'янських мов, що дало змогу зробити достатньо глибокі, достовірні висновки. Приклади, наведені автором, повною мірою ілюструють теоретичні положення дисертації. До позитивних рис роботи слід віднести чіткі висновки до кожного розділу.

Немає жодних сумнівів, що перед нами праця із загального мовознавства. Дисертація О. В. Піскунова повністю відповідає паспорту спеціальності 10.02.15. Водночас констатуємо низку недоліків, на які хотілося б звернути увагу.

1. На нашу думку, в роботі недостатньо чітко показано відмінності між проспективним і ретроспективним характером лінгвістичної реконструкції в працях українських та російських мовознавців другого періоду розвитку компаративістики (70-і рр. ХІХ ст. – 30-і рр. ХХ ст.).

2. Автор репрезентує велику кількість прикладів з історичної фонетики слов'янських мов і подає їх у тексті для підтвердження певних теоретичних постулатів, висунутих українськими та російськими мовознавцями 70-х рр. ХІХ ст. – 30-х рр. ХХ ст. Однак, у деяких фрагментах знаходимо твердження, які є простою констатацією фактів, без достатньої аргументації (с. 146, 147, 148, 153).

3. Сподіваємося, що в майбутньому буде більш детально досліджено і систематизовано явище аналогії на широкому фактологічному матеріалі у студіях українських мовознавців 20-х – 30-х рр. ХХ ст. (розділ 3).

4. З нашого погляду, докладніше слід було б викласти погляди С. Й. Смаль-Стоцького, Є. К. Тимченка, І. І. Огієнка, О. І. Соболевського, М. М. Каринського (розділ 3).

5. Якщо такі атрибути системи, як структура й субстанція, висвітлені О. В. Піскуновим, достатньо деталізовано, то функції, на нашу думку, приділено недостатньо уваги (розділи 2 і 3).

6. У роботі трапляються також пунктуаційні помилки та стилістичні неточності (с. 139, 140, 148, 150, 151, 160).

Висловлені зауваження стосуються в основному шляхів і способів доповнення та поглиблення наукових спостережень, викладених у дисертації, не торкаються її основної суті і аж ніяк не применшують високої оцінки роботи О. В. Піскунова як самостійного, оригінального та завершеного наукового дослідження, результати якого можуть бути використані як для подальших студій, так і на практичних заняттях («Вступ до мовознавства», «Історія лінгвістичних учень» тощо).

На основі сказаного є всі підстави вважати, що робота О. В. Піскунова повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.15 – загальне мовознавство

Офіційний опонент

Сивокінь Ганна Володимирівна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов

Одеської державної академії

будівництва та архітектури

Підпис _____
З А С В І Д Ч У Ю
НАЧАЛЬНИК ВІДДІЛУ КАДРІВ
10 2013

